

МОБІЛЬНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ

*Лілія Сушенцева,
Київ, Україна*

Стрімкий розвиток виробничих, інформаційно-комунікаційних технологій, техніки, швидкоплинні умови життя в інформаційному суспільстві, наукові знання, що постійно оновлюються, вимагають від педагога професійного навчання умінь мобільного реагування в своїй професійній діяльності на постійно змінювані потреби суспільства. Водночас, нові технології, безперервні інноваційні процеси в освіті, перехід до компетентнісного підходу, необхідність формування мобільних кваліфікованих робітничих кадрів – все це теж вимагає від педагогів професійного навчання мобільності та готовності працювати в умовах постійних змін. Дійсно, сучасному динамічному суспільству потрібний педагог, відкритий до всього нового, який здатний швидко адаптуватися в складних умовах професійної і соціальної дійсності, самостійно і відповідально приймати рішення, орієнтований на успіх і постійне самовдосконалення.

Сьогодні не викликає сумнівів, що з позицій гуманізації суспільства і освіти, орієнтація на людину, фундаментальні цінності, рішуча демократизація освіти – питання, яке варто розглядати по-іншому: сама особистість фахівця буде пред'являти все більші вимоги до виробництва, у тому числі й до кваліфікації праці, її інтелектуального, творчого змісту. І ці вимоги будуть неухильно зростати в міру підвищення рівня загальної та професійної освіти людини. Тому мобільність, як один з невід'ємних показників професійної і соціальної зрілості суб'єкта, є тією особливою межею, яка характеризує внутрішню готовність людини до якісних змін.

Тепер до майбутнього педагога професійного навчання ставляться інші вимоги, ніж п'ять-десять років тому. В ідеалі загальні цілі освіти повинні створювати гармонійну триєдність та забезпечити переосмислення багатьох позицій у всьому освітньому процесі. Це стосується мети, змісту, форм, методів і засобів навчання й виховання та переосмисленні ролі особистості педагога професійного навчання, вимог до рівня його загального та професійного розвитку, фахової майстерності тощо. Водночас ми констатуємо, що спроби здійснити педагогічну конкретизацію цілей професійного навчання та побудувати конкретний зміст професійної освіти і навчання стикаються поки що з певними труднощами.

Загальновідомо, що головною метою професійної підготовки є діяльність, здатність до її варіативності, особистісні якості фахівця, що визначають рівень його загальної і професійної культури, інтелектуальний розвиток і професійне мислення. Це обумовлено вимогами ринку праці, тому

«нова демократична освітньо-педагогічна ідеологія передбачає переорієнтацію з інформаційного на проблемно-діяльнісний тип освіти»¹.

У навчально-виробничому процесі професійно-технічного навчального закладу вирішальна роль належить викладачам спеціальних та загально-технічних дисциплін і майстрам виробничого навчання (далі педагогам професійного навчання), адже вони організовують пізнавальну діяльність учнів. Планомірно організована діяльність педагога професійного навчання і учнів спрямована на забезпечення оволодіння учнями професійними знаннями, уміння і навичками, уміннями самостійно аналізувати виробничі ситуації і знаходити способи їх вирішення, а також на розвиток розумових і фізичних здібностей учнів. Тому особливого значення у підготовці педагога професійного навчання до діяльності з підготовки майбутніх кваліфікованих робітників набуває ефективна система формування його професійної мобільності, яка є основою його педагогічної майстерності. На думку О. Коваленко, «надзвичайно важливою стає проблема аналізу діяльності інженера-педагога, виділення його професійно значимих якостей, необхідних для роботи, визначення способів їх формування в період одержання базової освіти у вищому навчальному закладі, а також в системі підвищення кваліфікації»².

Оскільки модернізація системи професійної освіти орієнтована на компетентнісний підхід, логічно було б стверджувати, що такий підхід повинен мати місце й у системі підготовки майбутніх педагогів професійного навчання. У цьому випадку категорію компетентність треба розглядати як інтелектуально й особистісно зумовлений *досвід* соціально-професійної життєдіяльності людини, що ґрунтується на знаннях. У психології праці категорія «професійна компетентність» тлумачиться одночасно і як синонім професіоналізму, і як одна з його складових і включає спеціальну, соціальну, особистісну й індивідуальну компетенції. Такий підхід зумовлює необхідність перетворення системи підготовки майбутніх педагогів професійного навчання у напрямі її поглибленої індивідуалізації й оновлення змісту. Одночасно зазначимо, що особливості підготовки майбутніх педагогів професійного навчання пов'язані з різноплановістю змісту їх підготовки. З одного боку, вони повинні одержати ґрунтовну базову інженерну підготовку за фахом, а з іншого – психолого-педагогічну та методичну підготовку.

У сучасних соціально-економічних умовах, коли в Україні розвиваються ринкові відносини, необхідно не тільки підвищувати професійний рівень педагогічних кадрів, а й формувати в них готовність та здатність до професійної мобільності.

---

¹ Кремень В.Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти : Стратегія. Розвиток. Результати / Василь Григорович Кремень. — К. : Грамота, 2005. — С.4

² Коваленко Е.Э. Дидактические основы профессионально-методической подготовки преподавателей специальных дисциплин : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Коваленко Елена Эдуардовна. — Харьков, 1999. — С. 6.

Однією із складних проблем у розвитку психолого-педагогічної готовності педагога професійного навчання до професійної мобільності є його нездатність оцінити свої можливості й спрогнозувати особистісний розвиток, знайти власне рішення в ситуації вибору, відстояти свою індивідуальність, забезпечуючи перспективи кар'єрного зростання. Це породжує стереотипність професійного мислення й поведінкових штампів, невпевненість у собі і як результат – професійна приреченість (нелюбима робота і, водночас острах змінити її). Така незрілість професіонала (не тільки в педагогічній діяльності), нездатність відповідати за себе й за результати своєї праці, невміння самокритично оцінити свою корисність на цьому поприщі стає причиною невдоволення собою, а часом і психічної деформації особистості.

Ми провели опитування (367 осіб) викладачів і майстрів виробничого навчання професійно-технічних навчальних закладів з метою виявити ставлення до виконуваної професійної діяльності й зміни професії. Знаходять повне професійне задоволення в роботі з учнями 12 % опитаних, 48 % не бачать перспективи кар'єрного зростання, хоча впевнені у своїх можливостях до керівної роботи, 35 % хотіли б змінити професію, тому що не можуть працювати згідно з новими вимогами, але не готові до таких змін. Не дали відповіді 5 %. Третина педагогів вважає, що неправильно вибрали професію, але не бачать перспективи самореалізації в якійсь іншій діяльності. Результати опитування показали, що сучасні педагоги професійного навчання відчувають потребу в знаннях про сутність та значення професійної мобільності, хотіли б уміти прогнозувати особистісне та професійне зростання, особистісне і професійне зростання учнів. На цьому ґрунті виникає суперечність між соціальним замовленням на підготовку професійно мобільного кваліфікованого робітника й реальними можливостями педагогів професійного навчання щодо повноцінного виконання завдань в умовах системи професійної підготовки у професійно-технічному навчальному закладі. Отже, слід переглянути зміст підготовки майбутніх педагогів професійного навчання та зміст методичної роботи у професійно-технічних навчальних закладах, щоб забезпечити умови для розвитку особистості педагога професійного навчання, який би був професійно мобільним і готовим до підготовки майбутніх кваліфікованих робітників.

Дослідники професійної мобільності, аналізуючи суть цього феномену, відзначають його інтеграційний характер, що об'єднує знання, уміння, досвід, ціннісно-сміслову спрямованість, особистісні якості в єдине ціле, що й забезпечує високий рівень професійних досягнень. Сьогоднішня реальність показує, що без наявності добре розвиненої професійної мобільності педагог не має перспективи професійного зростання.

Хоча поняття «професійна мобільність» досить широко увійшло у наукову теорію й педагогічну практику, в українських довідкових виданнях ми, на жаль, не знайшли його тлумачення. У педагогічній енциклопедії, виданій у республіці Білорусь, Є. Рапацевич визначає професійну мобільність як «можливість і здатність успішно переключатися на іншу діяльність або

змінювати вид праці. Професійна мобільність передбачає володіння системою узагальнених професійних способів і умінь ефективно їх використовувати для виконання яких-небудь завдань у суміжних галузях виробництва і порівняно легко переходити від однієї діяльності до іншої. Професійна мобільність передбачає також високий рівень узагальнених професійних знань, готовність до оперативного відбору і реалізації оптимальних способів виконання різних завдань у галузі своєї професії. В умовах швидких змін техніки і технології виробництва професійна мобільність виступає важливим компонентом кваліфікаційної структури спеціаліста...»³.

Професійна мобільність відіграє надзвичайно важливу роль у сучасному суспільстві, адже вона прямо пов'язана з рівнем професійної освіти людини і є найбільш надійним каналом висхідної професійної мобільності. Цілком слушною є думка Р.Пріми стосовно того, що професійну мобільність педагога доцільно розглядати як: «підґрунття ефективного реагування особистості на «виклик» сучасного суспільства, своєрідний особистісний ресурс, що лежить в основі дієвого перетворення суспільного довкілля і самого себе в ньому; системне багатогранне явище, що вимагає інтегрованого, міждисциплінарного підходу щодо дослідження; внутрішній (мотиваційно-інтелектуально-вольовий) потенціал особистості, що лежить в основі гнучкої орієнтації і діяльнісного реагування в динамічних соціальних і професійних умовах у відповідності з власними життєвими позиціями; забезпечує готовність до змін і реалізацію цієї готовності у своїй життєдіяльності (готовність особистості до сучасного життя з його багатоаспектними чинниками вибору); детермінує професійну активність, суб'єктність, творче ставлення до професійної діяльності, особистісного розвитку, що сприяє ефективному розв'язанню фахових проблем»⁴.

Проведене нами дослідження показало, що формування професійної мобільності в процесі професійної підготовки майбутнього педагога професійного навчання буде ефективним, якщо буде виявлено ключові компетенції, метапрофесійні якості і особливості формування майбутнього професійно мобільного педагога. Наявність професійної мобільності передбачає готовність майбутнього педагога професійного навчання до зміни виконуваних професійних завдань, місця роботи, здатність швидко розв'язувати педагогічні ситуації, освоювати нові педагогічні технології навчання.

На думку ряду дослідників (Л. Горюнової, Е. Зеєра, Б. Ігошева), можливість здійснення людиною переміщень, змін у своїй професійній діяльності зумовлюється наявністю компетенцій і компетентностей. Іншим, також важливим чинником забезпечення професійної мобільності є наявність

---

³ Педагогика : большая современная энциклопедия / сост. Е.С. Рапацевич. — Мн. : Современное слово, 2005. — С. 482.

⁴ Пріма Р.М. Формування професійної мобільності майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика [монографія] / Раїса Миколаївна Пріма. — Дніпропетровськ : ІМА-ПРЕС, 2009. — С. 101–102.

у людини певних особистісних якостей і здатностей, таких як: соціальна активність (знаходить вияв у готовності брати участь і безпосередньо брати участь у різних громадських заходах, проектах різної змістової спрямованості); висока адаптивність до різних суспільних ситуацій, функціонально різних видів діяльності; креативність, творче перетворення будь-якої ситуації⁵. Педагогічна практика показує, що якщо педагогічна діяльність не підкріплена науковою і методичною роботою – швидко згасає професійна педагогічна майстерність. На нашу думку, професіоналізм педагога і його професійна мобільність дуже тісно пов'язані між собою. Професійна мобільність саме й виявляється в умінні бачити і формулювати педагогічні завдання на основі аналізу педагогічних ситуацій і знаходити оптимальні способи їх вирішення.

Досліджуючи розвиток соціально-професійної мобільності андрагога, Ю. Калиновський як критерії оцінки мобільності виділяє: властивості і якості особистості (відкритість світу, довіра до людей і до себе, гнучкість, оперативність, локалізація контролю, толерантність); уміння (рефлексії, саморегуляції, самовизначення, цільовизначення); здібності (бачити і розуміти сутність змін у соціумі; бачити варіативність і альтернативність розвитку ситуації); здатності (конструктивно, продуктивно мислити; проектувати необхідні зміни в мікросоціумі; вирішувати проблеми; адаптуватися до змін)⁶. Тож, саме ключові і професійні компетенції спрямовуються на розвиток важливих якостей професійно мобільного педагога професійного навчання, що сприяють підвищенню продуктивності його професійної діяльності, удосконаленню знань, умінь та навичок, освоєнню основних сучасних педагогічних технологій та формуванню педагогічної майстерності.

Надзвичайно важливим у підготовці майбутнього педагога професійного навчання є розвиток соціальної перцепції (сприйняття людиною) й емоційної реактивності, гнучкості поведінки, самоповаги й поваги до учня. Виділяють механізми соціальної перцепції – способи, за допомогою яких люди інтерпретують, розуміють і оцінюють іншу людину. Найпоширенішими механізмами є: емпатія, ідентифікація, соціальна рефлексія. Тому так важливо використовувати у навчально-виховному процесі нетрадиційні форми і методи навчання (психолого-педагогічний консиліум, семінар, тренінги) та оригінальні методики підвищення психологічної компетентності майбутніх педагогів професійного навчання.

Професійна мобільність передбачає професійну активність педагога за допомогою різних педагогічних дій, що допомагають йому вирішувати завдання навчання, виховання і розвитку учня. Така активність включає в себе шість компонентів: гностичний (здобуття і накопичення нових знань про

---

⁵ Игошев Б.М. Организационно-педагогическая система подготовки профессионально мобильных специалистов в педагогическом университете : [монография] / Б.М. Игошев. — М. : ВЛАДОС, 2008. — С. 108-109.

⁶ Калиновский Ю.И. Развитие социально-профессиональной мобильности андрагога в контексте социокультурной образовательной политики региона : дис. ... д-ра пед. наук:13.00.01 / Калиновский Юрий Исаакович. — СПб., 2001. — С. 284.

закони і механізми функціонування педагогічної системи), проєктувальний (проєктування цілей викладання предмету і способів їх досягнення, планування навчального процесу, етапів формування розумових дій, передбачення можливих утруднень в учнів під час вивчення предмета і шляхів їх подолання), конструктивний (відбір і композиційна побудова змісту навчального предмета, форм і методів проведення занять, підбір і розробка системи завдань відповідно до поставленої мети, планування змісту з урахуванням міжпредметних зв'язків, вибір раціональної структури заняття в залежності від мети, змісту і рівня розвитку учнів, вибір форм і методів контролю навченості учнів), організаційний (організація активних форм навчання: дискусій, ділових і рольових ігор, тренінгів; використання педагогічних методів, адекватних тій чи іншій ситуації; організація самостійної роботи учнів на занятті; використання технічних засобів навчання; чіткий виклад змісту навчального матеріалу, виділення ключових понять; використання елементів проблемного навчання), комунікативний (дії, пов'язані із встановленням педагогічно доцільних взаємовідносин між суб'єктами педагогічного процесу), соціально-психологічний (дисциплінування учнів, стимулювання до активної навчально-пізнавальної діяльності, встановлення атмосфери співробітництва, оцінка рівня розвитку групи та визначення її лідерів і неформальної структури, конструктивне вирішення конфліктів, управління психологічним станом учнів, саморегуляція власних психічних станів, встановлення і підтримка ділових стосунків з колегами, учнями, адміністрацією).

Таким чином, професійна мобільність педагога професійного навчання – це певний триплекс, що включає: *якості* його особистості, що забезпечують його внутрішній розвиток через сформованість ключових та загальнопрофесійних компетентностей; його *професійну діяльність*, детерміновану подіями, що змінюють середовище і результатом якої виступає самореалізація педагога в житті та професії; *процес перетворення* педагогом учнів, самого себе, а також навколишнього професійного та життєвого середовища.

За таких умов виникає необхідність вивчення професійної мобільності педагога професійного навчання на рівні особистісних якостей (адаптивність, комунікативність, самостійність, пристосовність, цілеспрямованість, ціннісні орієнтації й установки, соціальна пам'ять, критичне мислення, здатність до самопізнання, саморозвитку, самоосвіти, соціальна рухливість); на рівні характеристик діяльності (рефлексивність, креативність, проєктивність, прогнозування, цілевизначення, гнучкість, пластичність); на рівні процесів перетворення власної особистості, діяльності, навколишнього середовища.

Водночас є необхідність спеціальної організації процесу формування професійної мобільності як синтезу розвитку ключових професійних компетентностей майбутніх педагогів професійного навчання, їх здатності вирішувати професійно-педагогічні завдання навчально-виховного процесу і вдосконалювати зміст фахових дисциплін і навчального процесу в цілому.

Література.

1. Игошев Б.М. Организационно-педагогическая система подготовки профессионально мобильных специалистов в педагогическом университете : [монография] / Б.М. Игошев. — М. : ВЛАДОС, 2008. — 201 с.
2. Калиновский Ю.И. Развитие социально-профессиональной мобильности андрагога в контексте социокультурной образовательной политики региона : дис. ... д-ра пед. наук:13.00.01 / Калиновский Юрий Исаакович. — СПб., 2001. — 470 с.
3. Коваленко Е.Э. Дидактические основы профессионально-методической подготовки преподавателей специальных дисциплин : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Коваленко Елена Эдуардовна. — Харьков, 1999. — 407 с.
4. Кремень В.Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти : Стратегія. Розвиток. Результати / Василь Григорович Кремень. — К. : Грамота, 2005. — 448с.
5. Педагогика : большая современная энциклопедия / сост. Е.С. Рапацевич. — Мн. : Современное слово, 2005. — 720 с.
6. Пріма Р.М. Формування професійної мобільності майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика [монографія] / Раїса Миколаївна Пріма . — Дніпропетровськ : ІМА-ПРЕС, 2009. — 367 с.

Обґрунтовано актуальність формування професійної мобільності майбутніх педагогів професійного навчання. Розкрито аспекти діяльності педагога професійного навчання, що пов'язані з його професійною мобільністю.

Ключові слова: педагог професійного навчання, професійна мобільність.

Grounded actuality of forming of professional mobility of future teachers of professional studies. The aspects of activity of teacher of professional studies are exposed, that related to his professional mobility.

Keywords: teacher of professional studies, professional mobility.